

Wojciech Świeboda, *Universitas contra haeresim. Działalność antyheretycka Stanisława ze Skarbimierza jako przedstawiciela Uniwersytetu Krakowskiego*

Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków 2021, 318 s.,

ISBN 978-83-65548-86-3,

(Historia et Monumenta Universitatis Jagellonicae VII, red. Krzysztof Ożóg)

Kontakty mezi pražskou a krakovskou univerzitou patří již k tradičním tématům české, ale především polské univerzitní historiografie. Vztahy obou škol však nebyly vždy jen pozitivní, přinášející výpomoc učitelskou, badatelskou a přátelské kontakty. W. Świeboda se věnuje ve své výzkumné činnosti právě době, kdy stojí řečené univerzity vůči sobě v nepřátelské opozici. Mapuje složité, mnohvrstevné období husitských válek, ideových střetů a snah krakovské *almae matris* přivést svoji starší „kolegyni“ zpět na cestu pravověří a poslušnosti. V tomto úsilí se ve velkém rozsahu a intenzitě angažoval také první rektor obnovené jagellonské univerzity, mistr Stanislav ze Skarbiměře, hlavní postava této monografie.

Tomuto významnému právníkovi, který vystudoval v Praze artistickou a právnickou fakultu a získal doktorát kanonického práva, už byla opakovaně věnována badatelská pozornost.¹ Autor proto jen shrnuje životopisné údaje, podává přehled jeho literární činnosti (známo přes 600 děl) a svůj zájem zaměřuje na spisy, které byly určeny pro boj s českou herezí.

Kniha W. Świebody je členěna do pěti výkladových kapitol a oddílů příloh, který obsahuje edici dvou Stanislavových spisů. Vlastnímu tématu předchází přehled dosavadního bádání o vlivech husitství v Polsku a jeho vnímání ze strany polské středověké katolické společnosti. Autor navazuje na syntézu P. Krase² a shrnuje polský přínos poznání stop husitismu v Polsku ve velmi užitečném hutném úvodu. Stejně je připomenuto i bádání o Skarbimierczykovi, které se rozvíjí už od raného 19. století.

První kapitola uvádí čtenáře do dobové situace v Evropě i v Polsku. Počínaje velkým papežským schismatem sleduje autor stav církve obecně i v Polsku a dopad rozkolu na církev. V sousedství polského království začaly narůstat reformní proudy vnímané jako heretické a někdy od let 1412/1414 se objevují první kritické reakce na ně ze strany polského duchovenstva. Jednalo se především o různá opatření zodpovědných činitelů publikovaná na místních synodách a obsažená i v hnězdenské kodifikaci arcibiskupa Trąby z r. 1420. Na situaci reagovali i Jagellonci, jejich přístup ale nebyl tak vyhraněný jako v církevních kruzích. Autor rekapituluje politiku Jagellonců vůči husitům za období 1416–1439.

V dalším výkladu se autor soustřeďuje na činnost krakovské univerzity. Připomíná její vazby s Prahou – příchody pražských mistrů do Krakova, přítomnost Čechů, kteří po událostech v Kostnici volili krakovský exil místo návratu do Čech pobouřených popravami dvou oblíbených kazatelů, ale i jejich literární aktivity proti husitským myšlenkám. Pražská a krakovská univerzita tak stanuly na opačných pólech, při tom obě vykonávaly obdobné činnosti, i když s protichůdným cílem. Obě formulovaly teologická stanoviska, poskytovaly

¹ Z českých autorů vedle F. M. Bartoše (1972) především Pavel SOUKUP, *Krakovský profesor; husitský ikonoklasmus a počátky karlovske nostalgie*, in: J. Lomová – J. Vybíral (edd.), *Umění a revoluce. Pro Milenu Bartlovou*, Praha 2018, s. 174–192.

² Paweł KRAS, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998.

konzultace pro církevní i světské představitele a účastnily se polemik a disputací (s. 51). Świeboda připomíná i nepočetné případy sympatizantů s husitskou naukou (student Vincent, mistr Ondřej Gařka), kteří byli pronásledováni pro své postoje.

Druhá kapitola se už věnuje zcela Stanislavu ze Skarbiměře. Podrobně rekapituluje obsahy šesti spisů, které se vyrovnávaly s českou herezí. Motivem, který se objevuje opakovaně, je zdůraznění nezpochybnitelné autority papeže, jehož jsou všichni křesťané povinni poslouchat, zároveň Stanislav ujišťuje své publikum o autoritě kostnického koncilu, který byl oprávněn vést proces proti Husovi a jehož výsledný výrok je platný a správný. Vyrovnává se jak s Husovým učením o predestinaci, tak především s postuláty čtyř pražských artikulů. První písemnou reakcí Stanislava na kostnický proces bylo kázání *De hereticis*, které vzniklo snad k prvnímu výročí Husova upálení 6. 7. 1416 a jeho hlavním cílem bylo podpořit koncilní výrok odsuzující Husa. Následovaly antihusitské „determinace“, jak nazýval sám Stanislav soubor pěti traktátů, které na počátku 20. let už polemizovaly přímo s jednotlivými myšlenkami Husova a husitského učení. Autor seznamuje dost detailně s jejich obsahem a argumentačním postupem. Čtyřem pražským artikulům Stanislav dále věnoval traktát *Contra haeresim*, v němž shrnul výklady svých determinací a zdůraznil své ústřední zásady: přijímání pod jednou, poslušnost papeže, zachování církevní hierarchie, neboť není spásy mimo církev. Skarbimierczyk byl zapřísáhlý odpůrce husitů, na Čechy a Prahu měl ale zřejmě vzpomínky pěkné – připomíná slávu města za časů Karla IV. a lituje jeho úpadku (s. 115).

Třetí kapitola líčí Stanislavova angažmá při soudních procesech proti obviněným z hereze (otevřenou zůstala otázka, zda při nich působil jako církevní hodnostář nebo univerzitní činitel). Při procesu s krejčím Stanislavem přednesl Skarbimierczyk závěrečnou řeč, z níž je patrné jednak, v čem obviněný chyboval (mj. sympatizoval s Husem), ale zároveň také fakt, že jednání bylo úspěšné, neboť krejčí zřejmě odvolal. Druhým souzeným byl dominikán Mikołaj, u něhož se objevuje problematický výklad smyslu eucharistie, ale není přímá vazba na českou herezi, i když i tady zazní husitská nota – dával prý do jedné řady „psy, heretiky a husity“. Třetí obviněný byl mistr Sculteti (Sołtysowic). Jemu se věnuje Świeboda nejpodrobněji, protože jeho případ nebyl dosud dostatečně zpracován. Tento mistr obviněný z hereze není kupodivu lehce identifikovatelný. Autor jej hledá mezi 23 studenty krakovské univerzity, jejichž otec je označen jako *sculteti* (šoltys, lokátor/rychtář). Řešení není jednoznačné, autor se přiklání k osobě, o níž se již uvažovalo, a sice Jeronýmovi z Przylesia, který byl nejspíš bratrem známějšího Mikolaja z Przylesia, děkana a rektora krakovské univerzity. Řeč Stanislava ze Skarbiměře k jeho případu, sepsaná asi kolem r. 1420, je v příloze knihy poprvé vydána tiskem. Osmnáct bodů, které byly Scultetovi kladeny za vinu, se týkalo základních článků křesťanské víry (vč. samotné víry v boží trojici), které nebyly husity zpochybněny, přesto i tady našel Świeboda některé styčné body, např. Sculteti odsoudil popravu Husa. Autor předpokládá, že Sculteti nehlásal své názory veřejně, nýbrž v užším učeném kruhu. Dochovaný spis obsahuje především reakci Skarbimierczyka na Scultetovy názory.

Všichni tři uvedení obvinění „se nechali napravit“, jen poslední, Jindřich Čech (Henryk Czech), byl zatvrzelý, a proto právě jen jeho označuje Stanislav jako heretika, což při jeho stylu psaní (Stanislav podle Świebody neužíval ostré invektivy) o něčem vypovídá. Jindřich, dvorní astrolog neznámého, možná českého původu požíval ochranu krále, a snad právě proto mu Skarbimierczyk jako autor vyžádaných konsilií navrhl nakonec jen

doživotní trest vězení, nikoli vydání na smrt, jak bylo obvyklé u zatvrzelých, tedy těch, kdo po původním odvolání znova upadli do hereze.

Stanislav se snažil být spravedlivý a ty „nezatvrzelé“ nazýval jen „podezřelými z hereze“. To souvisí s jeho obecným vymezením „heretika“. Świeboda se k charakteristice Stanislavova pojetí herezí vrací na více místech, nejširše v první části poslední kapitoly nazvané *Hranice ortodoxie* (s. 173nn.). Skarbimierczyk také podléhal schematickému, stereotypnímu vnímání odchylek od pravé víry a hierarchické determinace příslušnosti k církvi, přeci ale měl svůj žebříček hodnot. V něm na prvním místě stála jednota církve a poslušnost v rámci ní. Kdo se nechtěl podřídít, přijmout obecné stanovisko a být poslušen papeže, byl pro něho největším viníkem, zatvrzelým kacířem hodným odsouzení a trestu nejvyššího. Tak vnímal i Jana Husa.

Čtvrtá kapitola pak dále shrnuje již výše zmíněné názory a postoje Stanislava vůči husitské ideologii. Dochází tak místy k opakování již řečeného a výklad se mírně točí v kruhu. Znova rekapituluje argumentaci Stanislava proti čtyřem pražským artikulům a jeho přístup k učení Jana Husa, zvláště v otázce definice církve, i k jeho osobnosti a činům.

Stanislav ze Skarbiměře opustil tento svět 9. 1. 1431. Můžeme říci, že právě včas, aby nebyl konfrontován s novou situací, kdy církev reprezentovaná koncilem v Basileji začne s husity vyjednávat. S tím by se asi těžko vyrovnával.

Závěr shrnuje obsah celé knihy a vyhodnocuje místo a přínos Stanislava pro jagellonskou univerzitu i pro celé polské království. Skarbimierczykowa role má dvojí rozměr: definoval a analyzoval herezi obecně a pracoval na ochraně polského prostředí proti konkrétní herezi přicházející z českých zemí. Zdůrazňoval spravedlivost rozsudku a exekuce nad Janem Husem, nevěnoval se ale detailně teologickému obsahu jeho díla – vyjádřil se jen k hlavním tezím, které mohly mít dopad na myšlení věřících a byly veřejně nebezpečné: odmítání poslušnosti, zpochybnění podřízenosti a věrohodnosti papeže jako hlavy církve. Větší váhu podle něho měly myšlenky formulované do podoby čtyř pražských artikulů jako líbivé, pregnantní požadavky, které mohly mít silný vliv na společenství laiků. Sám je lehce dezinterpretoval, předkládal je v silně radikálním pojetí, aby o to působivěji a přesvědčivěji mohl formulovat jejich odsouzení a výklad nebezpečnosti a nesprávnosti. Využíval argumenty katolických apologetů, ale není jasné, zda znal i texty samotných husitů.

Příloha knihy obsahuje velmi pečlivě propracované ediční údaje (popis rukopisů a komentář k filiaci textů) a edici traktátu *Contra haeresim* a determinace *Ad eliminandum*. Prvně jmenované dílo je prvním projevem Stanislava proti vzrůstajícímu se kacířství v Čechách, druhé je pak ukázkou jeho přímé angažovanosti v procesu proti jednomu z obviněných z hereze, mistru Scultetimu.

Svazek uzavírá bibliografie, v níž figuruje i řada českých titulů. To je chvályhodné konstatování, protože téma knihy je ve velké míře bohemikální, i když samotný název to nenapovídá. Hereze, proti níž Stanislav společně s krakovskou univerzitou bojoval, měla však především český, husitský původ. Autor zvládl české reálie velmi dobře, vytknout je možno skutečně jen drobnosti. Stanislav ze Znojma nemohl působit v Krakově společně s Pálčem a Rvačkou, protože cestou na kostnický koncil 1414 zemřel (s. 25, 48). Student Vincent vypověděl, že v Praze byl vydán příkaz vyhledat všechna díla Husova. Mohlo se jednat o tažení arcibiskupa Zbyňka proti knihám Johna Wyclifa v letech 1410–1412, které skončilo spálením odevzdaných rukopisů, ale nikoli o likvidaci děl Husových v době 1408–1411.

Tehdy ještě byl Hus v plné síle a činnosti v Praze a vyhledání jeho spisů nařízeno nebylo (s. 62, 63).

Pro české publikum mocné polského jazyka (pro ostatní je k dispozici obsažné anglické resumé) bude kniha dalším užitečným příspěvkem k poznání mezinárodního dopadu a ohlasu husitství. Na příkladu Stanislava ze Skarbiměře autor ukázal, jak reagovalo polské intelektuální prostředí na herezi obecně a na husitství zvláště. Stanislavovy postoje považuje autor za hlas reprezentující krakovskou univerzitu. Argumentace Skarbimierczyka se shoduje s díly dalších krakovských mistrů a naznačuje také, jaké ekleziologické postoje Krakov zastával. Na Stanislava pak navázala mladší generace, jako Benedikt Hesse a Tomáš Strzypiński. Jeho vliv na ně ale zůstává zatím polem pro další bádání.

Blanka Zilynská

DOI: 10.14712/23365730.2024.24

Martin Musílek (ed.), Ceny – mzdy – peníze: Ekonomické myšlení ve středověkých a raně novověkých městech
Argo, Praha 2023, 368 s., ISBN 978-80-257-4062-0

Kolektivní monografie, vzniklá pod patronací zkušeného medievisty Martina Musílka, vychází ze dvou kolokvií o hospodářských dějinách ve středověku a v raném novověku, pořádaných Centrem medievistických studií v letech 2020–2021. Přestože nedošlo k publikování všech příspěvků, které na kolokviích zazněly, jejich výběr je reprezentativní a umožňuje vhléd do rozličných sfér hospodářských dějin předmoderního období. V prvním příspěvku se zaměřili Martin Musílek s Pavlem Taiblem na zhodnocení aktuálního stavu poznání Týnského dvora (Ungeltu) v Praze na základě psaných pramenů i archeologických a dochovaných architektonických situací. Přínosné je rovněž zasazení „objektu“ do evropského kontextu dalších obchodních center i rozbor nejstaršího seznamu pronájmů staroměstských skladů. Tomáš Klír navázal na svůj dlouhodobý zájem o hospodářské dějiny pozdně středověkého Chebska a provedl na základě chebských knih městských příjmů sondu do cenových poměrů na Chebsku, přičemž získané údaje komparoval s daty z Čech, Vratislavska a Norimberska. Ondřej Vodička ve svém příspěvku představil finanční situaci českých katolických exulantů v čase husitských válek, kteří nezdůvody utratili vše, co měli. Jindy však rovněž usilovali o restituce ztracených majetků a jen několika jedincům se podařilo v exilu vyžít díky s sebou přinesenému majetku, jehož prostřednictvím se zabezpečili nákupem rent. Veronika Večeřová se soustředila na obchodní privilegia středověkého města Písek, zejména ve vztahu k dálkovým obchodním trasám a konkurenčním městům, která byla v napojení na „nadregionální“ trasy úspěšnější. Kajetán Holeček na základě znojenských židovských knih obligací spolehlivě rekonstruoval síť a sociální postavení dlužníků u znojenských Židů. Ty považuje za jednu z hybných sil středověké ekonomiky, ale rovněž zdůrazňuje, že jejich finanční aktivity později zapříčinily jejich vypovězení z města. Oběhem mincí v pozdním středověku, možnostmi jeho poznání a kurzem pražských grošů a zlatých ražeb se zabývá ve svém textu Jan Boublík. Z autorova textu vyplývá, že pražské groše a uherské dukáty měly větší důvěryhodnost než jakékoliv drobné mince. Viktor Pohanka vytvořil úvod pro další poznávání hospodářských dějin Kutné Hory na počátku 16. století a soustředil se především na vývoj cen obilí, cenové poměry (srovnatelné s jinými městy),